

СТАНОВИЩЕ

от Даниела Николова Бобева-Филипова

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките”

в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.8. Икономика

Автор: Божена Куш

Тема: ИКОНОМИЧЕСКА ЕФЕКТИВНОСТ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ФЕРМИ В ПОЛША В ЗАВИСИМОСТ ОТ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАЗМЕР.

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № 85. От 21.02.2025 на Ректора на Висше училище по застраховане и финанси проф. д.ю.н. Борис Велчев съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „ИКОНОМИЧЕСКА ЕФЕКТИВНОСТ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ФЕРМИ В ПОЛША В ЗАВИСИМОСТ ОТ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАЗМЕР“ за придобиване на научна степен „доктор на науките” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика. Автор на дисертационния труд е Божена Куш – кандидат към катедра „Финанси и застраховане“

Предадените от Божена Куш материали включват документи по представен опис:

1. дисертационен труд в електронен вариант и в 4 екземпляра на хартиен носител;
2. автореферат на дисертационния труд в електронен вариант и в 4 екземпляра на хартиен носител;
3. автореферат на български език в електронен вариант и в 4 екземпляра на хартиен носител;
4. декларация за оригиналност и достоверност;
5. справка за изпълнението на минималните национални изисквания за придобиване на НС „доктор на науките“ в съответното професионалното направление;
6. списък на публикациите по темата на дисертационния труд;
7. копия на публикациите по темата на дисертацията в електронен вариант;

8. резюмета на публикациите по темата на дисертацията в електронен вариант;
9. резюмета на публикациите по темата на дисертацията на български език в електронен вариант;
10. списък на всички публикации;
11. списък на цитирания на мои публикации на автора от други автори;

Кандидатът е приложил: една (1) хабилитационна монография, една (1) публикувана монография, която не е представена като основен хабилитационен труд, десет (10) статии, които са публикувани в реферирани издания индексирани в SCOPUS или в WoS, двадесет и три (23) статии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове, една (1) публикувана глава от колективна монография.

Предоставената документация е в съответствие с изискванията и дава възможност за цялостна количествена и качествена оценка на кандидатурата за предоставяне на научната степен доктор на науките.

2. Кратки биографични данни за кандидата

Образованието и образователната степен на кандидатката са в областта на селското стопанство, което ѝ е дало възможност да се фокусира и натрупа капацитет в тази област за придобиване на степента „доктор на науките“.

Професионалният опит на кандидатката е основно в академичната област като съчетаването на преподавателска и изследователска дейност допринася за високото качество на широката публикационна дейност.

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд, както и академичната дейност на автора е посветена на селското стопанство и неговата ефективност. Темата продължава да бъде актуална като различните нюанси в различните страни прави темата важна не само за Полша, но и в международно-сравнителен контекст. Актуалността е свързана и с нарастващата несигурност и предизвикателствата пред продоволственото осигуряване на отделните страни и ЕС като цяло. Тя се отнася и до външната конкурентоспособност на европейското селско стопанство на глобалните пазари, които са поставени в стрес във връзка със системното нарушаване на правилата на СТО. Ясно са дефинирани предмета и обекта на изследването, въпреки, че обектът обикновено в българските изследвания считаме за по-широкото понятие.

Важно достойнство на научния труд е, че основната категория – ефективността се разглежда и оценява не в традиционния смисъл, а като многоизмерна оценка, която рефлектира едно

много по-широко разбиране на стопанската дейност отколкото конвенционалните финансови данни. В авторския контекст се включват както финансови така нефинансови аспекти на дейността.

В дисертационния труд се прави опит да се обяснят съществените различия в академичната литература, част от които са свързани с влиянието на размера на фермата и нейната ефективност, като се разграничава тази взаимовръзка при развитите и по-слабо развити страни.

Факторите които движат ефективността на селското стопанство в Полша са систематизирани като се отчита силното въздействие на селскостопанската политика на ЕС и коренната промяна след присъединяването на страната към ЕС. Противоречивите ефекти на тази политика са изследвани на базата на примера на Полша като разширяването на териториалните субсидии за полското селско стопанство може също да доведе до запазване на неблагоприятна селскостопанска структура поради нежеланието на фермерите, управляващи по-малки ферми, да се откажат от земята си и следователно да се откажат от субсидиите, които осигуряват сигурен доход.

В други случаи бихме критикували игнорирането на макроикономическите фактори в изследването на факторите на ефективността, но спецификата на селското стопанство и специфичния икономически цикъл, който слабо корелира с общия икономически цикъл, допълнително обосновава изключването от анализа на макроикономическите фактори.

Дисертационният труд е логически структуриран съобразно академичните стандарти в следните части:

В първата част – въведението - се обосновава необходимостта, важността и актуалността на темата.

Във втората част се дефинира целта, хипотезите и методологията на изследването.

В третата част се прави задълбочен и критичен преглед на литературата като се формулира общ консенсус относно влиянието на размера на фермите върху тяхната ефективност. В тази част са идентифицирани и методологиите и моделите, използвани от различните автори, което дава възможност на автора да разработи собствена методология, капитализираща върху достиженията в методологическата област.

Емпиричният анализ е позициониран в четвърта глава, където не само се прави анализ на данните, но и се капитализира върху предходни изследвания на автора. Тук се обобщават и резултатите от свързаните с настоящата разработка собствени изследвания.

Работата завършва със заключения, на базата на които се формулират и приносните моменти. Целта на научния труд е постигната. Използваната собствена методология дава възможност за обективна оценка и надеждност на резултатите от тестването на хипотезите. Богатата емпирика и научен инструментариум показват високата степен на научна зрялост на автора.

4.Методологията на изследването

Избраната методология съответства на комплексността на изследвания проблем и дава възможност за се направят значими резултати и изводи за ролята на различните фактори за ефективността на стопанствата. Използван е непараметричен метод, базиран на индекса на производителността на Malmquist, за да се оценят промените в ефективността на фермите в отделните икономически класове по размер. Авторът се възползва от предимствата на индекса най-вече по отношение на способността му да се раздели промяната в общата производителност на промяната в техническата ефективност и промяната в границата на технологичните възможности. При използването му са взети предвид критичните бележки на някои автори и оценката на предимствата от други.

5. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Авторката е дефинирала 8 приноса на автора, които представляват по-скоро резултатите от научното изследване и значимостта за науката практиката. Те са коректно дефинирани и отразяват предимствата на разработката.

Като приноси в тесния смисъл на това понятие според българската академична практика биха могли да се формулират следните приноси с теоретичен характер:

- Разработване и прилагане на **собствена методология** за оценка на ефективността на земеделските ферми. Разработеният модел включва тридесет показатели за ефективност и за рентабилност на производствените фактори.
- Тествано е приложението на метода DEA за оценка на относителната ефективност на стопанствата в отделните икономически класове. Методът се оказва подходящ и полезен за оценка на нивото на производителност на всяка тествана единица

Считам, че разработката има значим принос към развитието на теорията за ефективността на земеделските стопанства в променящата се икономическа среда, а дефинираните методология

и тестове на моделите показват, че те могат да бъдат използвани в бъдещи изследвания и от други автори.

Оценявам високо предложените от автора препоръки за развитието на селското стопанство не само в Полша, но и изобщо в европейското земеделие.

6. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Трудно е да се опишат многобройните публикации на автора. Критерий за високите качества на публикациите и тяхната висока цитируемост. Посочени са цитатите на 13 от публикациите като общо цитиранията са 77. Фактът, че повечето са публикувани в международни бази данни с най-висока репутация показват качеството им от гледна точка високите академични стандарти. Най цитираната статия е „Selected economic determinants of labor profitability in family farms in Poland in relation to economic size. 2022. В Kusz, D Kusz, I Bąk, M Oesterreich, L WICKI, G Zimon“, която е цитирана в 20 академични публикации, от които половината са от чуждестранни автори и се отнасят до изследвания на селското стопанство в глобален, европейски и национален контекст.

Важно достоинство на публикациите е, че те се отнасят както до чисто теоретични аспекти на изследваните проблеми, така и статии с практико-приложен характер. Почти всяка публикация завършва с препоръки за политиката в областта на селското стопанство и насърчаване на повишаването на ефективността на фермерството в Полша.

Повечето статии са подготвени в екипи, което показва високия капацитет на кандидатката да обединява около себе си академични екипи, фокусиращи се върху темите за селското стопанство.

7. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

Справката за изпълнение от кандидата на минималните национални изисквания за придобиване на научна степен „доктор на науките“ в професионалното направление 3.8. Икономика показва, че кандидатката преизпълнява значително изискванията. Важно е да се отбележи, че най-много точки са отчетени по един от най-важните показатели – цитируемост на автора 975 точки. В моята практика не съм срещала кандидат с такава висока цитируемост. Очевидно кандидатката г-жа Куш е разпознаваем и утвърден в академичната общност в Полша автор.

8. Автореферат

Авторефератът е построен съгласно изискванията и съдържа всички необходими реквизити. Прекалено детайлно в автореферата са описани формулите и изчисленията на приложения

модел, което може да се избегне. Прави впечатление яснотата и логиката в изложението. Съдържанието следва стриктно съдържанието на дисертационния труд.

9. Критични забележки и препоръки

Един от най-важните изводи от научния труд е, че „подобряването на конкурентоспособността ще изисква от малките семейни ферми да преминат към по-мощно производство до нивото, постигнато от по-големите ферми“. Счита ли авторът, че това е възможно като се вземе предвид, икономията от мащаба едва ли може да се пренебрегне в случая с големите ферми, тоест естественото им предимство остава. От друга страна, по-големите ферми могат да се концентрират към някои по-удържани производства и така да променят структурата на селското стопанство. Използването на нови технологии не винаги е свързано с екологично земеделие.

Взаимовръзката между ефективността и ефикасността на фермите би могла да се оцени по-ясно в дисертационния труд.

Дисертационният труд е подчинен на един критичен анализ на ефективността на селското стопанство в Полша. В същото време обаче, данните за вноса и износа на полското селско стопанство демонстрират вътрешна и външна конкурентоспособност. Авторът би могъл в бъдеще да разшири изследванията си в тази област.

Считам, че отдавна трябваше да се смени терминологията и да се премахнат термини като „страните от бившия съветски блок“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Правилата за условията и реда за придобиване на научната степен „доктор на науките“ във Висшето училище по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че кандидатът Божена Куш притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по Професионално направление 3. 8. Икономика, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат,

постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди научна степен „доктор на науките“ на Божена Куш в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3. 8. Икономика;

31.03. 2025 г.

Рецензент:

.....

(Проф., д-р Даниела Бобева)